

А. Гермайзе

Десятиліття
жовтневої
революції

ТЗ (29к) 7-7
31330

Термайзе, Осип. до 5. 8. 41 в. р. м. таб. іст. Шевчен

автор

ДЕСЯТИЛІТТЯ ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
І УКРАЇНСЬКА НАУКА.

(298)

Врочисто одсвятковано десятиліття глибокого соціального здвигу, що зрушив не тільки старий лад Російської монархії, але й початок поклав для будівництва нових форм суспільства на соціалістичних основах.

Десять років нашого життя позначилися кривавими, напруженими змаганнями, нечуваним зростом свідомості й пориву до активної роботи та до знання трудової маси, пробудженням безлічи „неісторичних“ народів, закованих у колишній „єдиний, неділимий“, блискучими перемогами і тяжкою повільною працею на ниві радянського будівництва та творення нової соціалістичної культури.

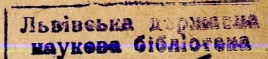
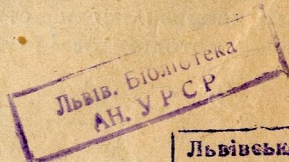
Можна і слід уже підбивати підсумки десятилітньої боротьби та успіхам і досягненням по всіх галузях життя, по всіх ділянках знання та науки. Ми часто користуємося, оцінюючи наші досягнення, особливо в галузі економічній, критерієм довоєнного рівня. Часто ми доходимо до нього, іноді наші досягнення навіть перевищують рівень довоєнного виробництва що-до його розмірів. Але в галузі того, що ми називаємо українською наукою та культурою, цей часто уживаний критерій довоєнної норми мало чим може нам придатися.

Головна справа полягає в тому, що розвиток української культури переважно на Наддніпрянщині, чи то певніш сказати—на колишній Російській Україні,—мав у собі великі своєрідності і риси тільки йому властиві особливості.

Було-б великою помилкою сказати, що український рух за революційної доби перейнятий був якимсь провінціалізмом, рухався та подавався наперед творчістю людей не вповні високої культури, якої рівень відповідав скромним вимогам сірєнької інтелігенції провінціального повітового міста.

Ні, так у дійсності не було.

Навпаки, в нашому будіванню української культури бачимо низку людей, що були в свій час на висоті культурности свого часу. Досить згадати М. Костомарова, П. Куліша, М. Драгоманова, В. Антоновича, нарешті Мих. Грушевського, щоб наочно пересвідчитися в тому, що твори українських культурних цінностей далеко не були убогими провінціалізмами, і вповні дорівнювали своїм сучасникам у Росії та в Західній Європі. Але діячі української культури не мали наоколо себе відповідного оточення, і це було зрозуміло, бо соціальна структура України укладалася так, що маси, яким потрібна була українська культура, не могли ще безпосередньо відчувати культурного свого поневолення, і свій класовий протест, якщо він з'являвся, не направляли в цей бік, а тільки в бік боротьби з чисто соціальним чи економічним пригнобленням. І поруч самотніх діячів української культури, що були її творцями та проводирями, бачимо лише гуртки інтелігенції, здебільшого розпорошеної і роз'єднаної, що часто і густо спрошували, примітизували ідеї своїх учителів, зводячи українську ідею на те неглибоке „просвітянство“, що за нього так багато говорилося останніми роками.

Маси трудового українського народу, що створили революцію, оформили в будівництві соціалістичної держави свою перемогу, і поклали свідо-мо, як одну з найважливіших культурних передумов того будівництва, піклування за українську науку та культуру, знищили оте гальмо відірваності культурного українського працівника від мас і самостійності українського інтелігента.

Справа української культури стала справою робітничо-селянської держави.

Оце удержавлення української науки, чи державне піклування за неї поставило українську науку за ці десять років у становище, що в корені, глибоко, геть-геть є несхожим на становище української науки до революції.

Колись до революції в затишному кабінеті покійного В. Б. Антоновича укладалися проекти великої колективної праці що-до складання історично-географічного та біографічного словників України. Робота тяглася десятки років, тій роботі віддавали вільні години українські громадяни, але справа не могла, розуміється, посуватись наперед так, як-би того вимагала сама суть роботи.

Тепер в Академії Наук ми маємо постійні комісії з відповідним штатом кваліфікованих працівників, що продовжують цю роботу вже не з власної тільки ініціативи, не з особистого лише інтересу, а з наукового обов'язку, що установлений від держави.

Колись гурт інтелігентів заходився збирати матеріали для словника української мови. Покійний Б. Грінченко віддав тій справі силу часу, хисту й знаннів, зладивши відому лексикографічну працю.

Тепер так само маємо ми постійну комісію словника живої мови, де ведеться планова організована філологічна та лексикографічна робота. Колись Мих. Грушевський організував у Києві огнище української науки—Наукове Товариство, що існувало на приватні кошти, зібрані з членських унесків своїх учасників, і видавало кілька збірників на рік, героїчно переборюючи всі утиски і нагінки царського уряду і царської цензури.

Тепер бачимо ми, як це Товариство, об'єднуючи під проводом того-ж самого шефа аж 14 наукових історичних установ, маючи державну підтримку, перетворюється на велику установу, що видає на рік якийсь десяток поважних наукових видань.

Колись аматори української мови кожен сам собі „кували“ терміни для того чи иншого наукового поняття.

Тепер маємо Інститут Наукової Мови, де працюють сотні співробітників з усіх фахів, очищаючи українську наукову термінологію від усякого намулу, виробляючи кращі, зручніші терміни. Готуються і виходять у світ десятки словників.

Цей перелік у такій формі огляду, що було до революції і що ми маємо тепер, можна було-б продовжити мало не до безкраю.

Але спробуємо трохи узагальнити. Українська наука, або те, що не вповні вдатно називають українознавством, складалося до революції з історії, філології та етнографії. Це були основні кити старого українознавства. В цих галузях загальнопризнаної „суто-української“, мовляв науки, бачимо великі успіхи, помітний перелом.

Історія в державі, де пролетарська теорія марксизму мусила запанувати й відтиснути всякі інші теорії буржуазного походження, пройнялася більшим матеріалістичним духом. Це торкнулося і сюжетів досліду—більше уваги направилося на студіювання економічних процесів ближчих до нас часів, і методів досліджувати, і змісту в поясненню подій. Про молодших

істориків, що виступали на протязі цього десятиліття, можна сказати, що вони виступали здебільшого як історики-марксисти; про старших можна сказати, що вони щиро подбали за те, щоб наблизити свою творчість до наукового сприймання історичного процесу методом марксизму.

В галузі філології маємо поруч із грандіозною лексикографічною роботою, про що вже була мова, ще й те велике досягнення, що інтереси української філології перестали бути інтересами мертвої, віддаленої від життя академічності; навпаки, філологія надзвичайно міцно зв'язалася із життям. Досить ізгадати той глибокий інтерес, що його виявляли не тільки радянська держава в особі Наркомос'у, але й найширші кола радянського й навіть позарадянського українського громадянства, на Волині за ризькою лінією і в Галичині, до питань українського правопису, поставлених на відомій правописній нараді в Харкові, — щоб справді переконатися в тому, що інтерес до української філології перестав бути тільки фаховим інтересом невеликого кола спеціалістів, а став актуальним і подекуди пекучим навіть інтересом нового радянського суспільства.

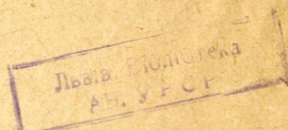
Українська етнографія була представлена до революції багатьма блискучими іменами, от як Драгоманов, Рудченко, Чубинський, Вовк, але поруч із такими дійсно ученими була безліч етнографів-аматорів, що працювали з власної охоти без жадної організації, плановості, а також — без належного підготовлення та виучки.

За десять років революції збагатились ми на етнографічну комісію Академії, що зуміла об'єднати навколо себе кілька сот отаких аматорів, керуючи їх роботою та використовуючи оте бажання етнографічної роботи для науки. А поруч цього в Кабінеті Примітивної Культури та в комісіях Культурно-Історичній та Історичній Писемності українська етнографія та етнологія стала на соціологічний ґрунт дослідження, рівняючись по європейсько-американській науці, блискучо реалізуючи незабутні побажання Драгоманова бути близькими до всесвітньої, інтернаціональної науки.

Десять років наукової праці зміцнили оті три основи колишнього українознавства, та не тільки зміцнили, а ще й доповнили, розширили зміст та обсяг його.

Розвинулася та галузь науки про Україну, що її тільки намічав колись, як щось потрібне до досліджування, ще Тод. Рильський, почасти опрацьовували Ол. Русов та пізніш нечисленні українські марксисти, от як М. Порш. Мова йде про економіку. Економічне дослідження України зробило величезний успіх за десять років. Тепер ми можемо говорити про українську економічну науку, тимчасом раніше не могли ми цього казати.

Українську дореволюційну науку опрацьовував гурт тих людей, що з гордістю звали себе свідомими українцями. За десять років революції невеличкий гурт отих працівників із свідомих українців чимало побільшав і поширив. Сила людей, одірваних від українських культурних інтересів, не менша також маса слабодухих людей, що „страха ради іудейска“ свідомо трималися осторонь українства, як чогось непевного в очах їхнього начальства, тепер повернулися до служби чи то за страх чи то за совість українській науці та культурі, даючи змогу себе використовувати, як це справді йде на користь українським інтересам. Сила людей неукраїнської національності, але зв'язаних чи то народженням чи то пробуванням із Україною, зрозуміли неминучість українських форм культурної роботи серед мільйонів української трудової маси, і по мірі сил служать інтересам науки в її українському вияві. Український науковий працівник тепер далеко не самотній, навпаки — оточений як-найчисленнішим колом співучасників наукової колективної роботи.

1763

До великих досягнень української науки за десять років революції слід зачислити й те, що українська форма виявлення наукової думки та наукової продукції поширилася не тільки на саме „українознавство“, не тільки на мову, історію, етнографію, економіку.

В українській формі виявляється на протязі десяти років наукова думка окремих учених та наукова організована колективна робота в галузях наук природничих і точних.

Те, чим займалися до революції ще самі лише окремі одиниці, тобто науковими студіями в галузі математики, фізики, техніки, біології, медицини і т. и., стало тепер предметом творчої роботи в українській формі виявлення. Виходять десятки наукових видань, статтів, монографій, дисертацій, не тільки перекладених, а й написаних по українському.

Українська культура відвоювала для себе і ці науки від гегемонії російської культури, не зважаючи на виразно неприхильне мурмотіння деяких жерців „чистої науки“, що не гідні зрозуміти тих великих задач, що поставила до здійснення в життя революція і ті соціальні верстви, що творять революцію — робітництво та селянство.

Українська культура завоювала також за десять років революції і молоде покоління наукових працівників. Політика радянського уряду: пильнувати, щоб в усіх ділянках життя перевагу мали виходьки з трудових клас суспільства, сприяла створенню кадрів наукової молоді, пройнятих інтересами української культури. Вже ми маємо людей, що десяти років тому, юнаками бувши, переходили на українське навчання, здобули в революційній вищій школі свою освіту переважно по українському, і змогли стати науковими працівниками, не знаючи того національного роздвоєння, що було властиве для багатьох діячів наукових зі старшого покоління.

Молоде покоління не тільки знає, що словесним виявом його наукової роботи мусить бути мова трудових українських мас, що творять свою культуру, але це покоління ще й відчуває органічну потребу працювати українською мовою.

Нема чого й говорити, який великий це здобуток для української науки. І нарешті українська наука за ці десять років здобула собі велику й численну аудиторію. Українська наукова книжка до революції мала невеликий попит, залежувалася, бракувало людей, що її потребували. Тепер, коли на Радянській Україні робітничо-селянська освітня політика створила українську школу — від початкової аж до вищої — маємо армію молоді, що вчиться на українській книжці. Державне Видавництво і інші видавництва не поспівають навіть задовольнити пекучу потребу нашої школи на українську книжку, дарма що тиражі підручників виносять тисячі примірників.

Українська наука має тих, хто нею цікавиться, хто за нею стежить. Досить заглянути на ті сотні наукових засідань, що відбуваються день за днем по українських наукових центрах і побачити силу-силенну студентської молоді, що жадібно слухає українські доповіді на найбільш різноманітні теми, щоб переконатися в тому, що праця українських учених має людей, котрі близько біля них стоять, котрі понесуть знання з затишних кабінетів учених у широку товщу робітничо-селянської маси.

Такі в загальному здобутки української науки за це велике десятиліття. Розуміється, далеко не все ще доведено до такого рівня, до якого хочеться довести тим, хто близько стоїть коло цієї справи.

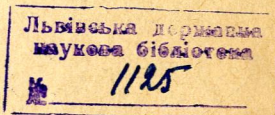
Ще багато перешкод зісталось від минулого, а ті перешкоди, як і тяжка спадщина минулого ліквідуються де-в-чому не відразу, а поволі,

і багато ще зусилів, енергії та твердої волі і ясного розуміння задач доведеться виявити, аж поки і шлях для розвитку української науки буде цілком розчищений, і будуть виправлені ті хиби, що не можуть не створитися в усякій роботі, а надто в такій, коли так глибоко зреформовано та в корені змінено основні умови та завдання.

Багато ще доведеться вжити сил та енергії, щоб очистити наукову працю від випадкового намулу та всіляких недоречностей, що так само неминучі були. Але є і все зростає глибока певність у остаточної перемоги, і основа, ґрунт для цієї певності полягає в органічному, нероз'єданому, зв'язку, що лежить у соціальній творчості революційного пролетаріату та селянства з одного боку, і в усвідомленій потребі служити наукою саме цим соціальним класам, з другого боку.

В цій єдності і в цій свідомості — запорука прийдешньому розквітові української науки та гарантія її життєвому актуальному змістові.

Осип Гермайзе.

18 кон

0,06 кон
(1986)

1125

РА

1125

А. Гермайзе

Десятиліття
жовтневої
революції